

УДК 658.5

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/10.8>

Наджіб Фергас

аспірант,

Криворізький національний університет

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Кризовий стан економіки України, що суттєво відображається на ефективності ведення підприємницької діяльності практично всіх підприємств, вимагає більш ретельного підходу до використання ресурсів, що є в наявності у суб'єктів господарювання або які є можливість залучити. Визначення ресурсного потенціалу сьогодні є однією з головних передумов раціонального та ефективного використання ресурсів підприємства. Однак, на жаль, в українській та світовій науці відсутні чіткі та ґрунтовні підходи до визначення безпосередньо економічної категорії «ресурсний потенціал», існує плутанина з виробничим, економічним потенціалом тощо. Усе це унеможлиблює побудову якісної та ефективного системи оцінки та управління ресурсним потенціалом підприємства, а отже, знижує шанси на його ефективний розвиток.

Ключові слова: ресурси, потенціал, підприємство, ресурсний потенціал підприємства, виробничий потенціал підприємства.

Постановка проблеми. Кризові явища в економіці України та світу в цілому піднімають питання актуалізації ресурсів, їх раціонального та ефективного використання і ресурсного потенціалу для кожного суб'єкта підприємницької діяльності. Однак сьогодні відсутні чіткі та виважені підходи до визначення сутності ресурсного потенціалу з урахуванням сучасних умов ведення господарської діяльності. Відсутність ж таких підходів робить неможливим побудову комплексної та ефективно діючої системи управління діяльністю підприємств, що негативно відображається на результатах їхньої діяльності.

Сьогодні є широкоживаним термін ресурсного потенціалу підприємства, що є, на нашу думку, абсолютно вірним та справедливим, тому що саме ефективне його використання є запорукою успішного розвитку будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності. Однак, на жаль, як серед практиків, так і серед теоретиків відсутні чіткі підходи до визначення цього терміна, тому вважаємо за доцільне дослідити економічну категорію «ресурсний потенціал підприємства» та дати чітке й обґрунтоване визначення з урахуванням сучасних особливостей ведення господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню та дослідженню проблематики формування та використання ресурсного потенціалу підприємства приділяли значну увагу у своїх наукових працях такі українські та іноземні науковці, як В. Авдєєнко [1], А. Анчишкин [3], Л. Бердникова [4], А. Борисов [5], І. Бочкарьова [6], В. Горбоконь [7], О. Добикіна [16], А. Загородній [8], А. Предеін [17] та ін. Однак, незважаючи на таке широке коло вчених, що досліджували це питання, більшість аспектів ресурсного потенціалу підприємства все ж залишається не розкритою, а тому потребує подальшого

розроблення. Тому ми вважаємо за необхідне дослідити визначення, трактування та структуру ресурсного потенціалу підприємства.

Мета статті полягає в аналізі існуючих підходів до визначення економічної категорії «ресурсний потенціал підприємства» та розробленні власного трактування даного терміна.

Виклад основного матеріалу. Існуючі наукові розробки з напрямку ресурсного потенціалу підприємства сьогодні є розрізненими та іноді досить суперечливими. Так, Н.В. Касьянова, Д.В. Солоха, В.В. Морева, О.В. Белякова, О.Б. Балакай, що є авторами підручника «Потенціал підприємства: формування та використання» [16], проводять широке та комплексне дослідження щодо визначення і тлумачення потенціалу підприємства як економічної категорії. Вони зазначають, що у широкому значенні потенціал підприємства трактується як можливості, сили, запаси та засоби, які можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для будь-чого [16, с. 7]. Однак далі ці ж учені зазначають, що «виходячи із цілей та місії діяльності, під потенціалом підприємства у широкому значенні розуміють сукупність доступних ресурсів (трудових, матеріальних, нематеріальних, фінансових тощо) та здатність його співпрацівників і менеджерів до використання ресурсів із метою створення товарів та послуг й отримання прибутку, достатнього для продовження діяльності. Основний зміст поняття «потенціал підприємства» полягає в інтегральному відображенні поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати ресурси за допомогою властивих персоналові підприємницьких здатностей в економічні блага, максимально задовольняючи корпоративні та суспільні інтереси» [16, с. 9]. Тобто ми бачимо, що

від потенціалу в цілому ці науковці схиляються до використання ресурсів.

Водночас ці автори під економічним потенціалом підприємства розуміють «властивість підприємства забезпечувати власне довготривале функціонування і досягнення стратегічних цілей на основі використання наявних ресурсів» [16, с. 12]. Знову ж йдеться про використання ресурсів, а визначення надається вже не просто потенціалу, а економічному потенціалу підприємства.

О.І. Добикіна також більше концентрується на ресурсах, розуміючи під потенціалом «сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних), навичок і можливостей керівників, фахівців та інших категорій виробничого персоналу для виконання робіт (послуг), одержання максимального доходу або прибутку і забезпечення функціонування й розвитку підприємства» [15, с. 6].

Інші науковці говорять про виробничий потенціал. Одним із перших дослідників, що займався цим питанням близько 50 років тому, був радянський учений А.І. Анчишкін, який під виробничим потенціалом розумів сукупність ресурсів, що в процесі виробництва переходять через певну трансформацію та становляться певними чинниками виробництва [3, с. 49].

О.К. Добикіна стверджує, що виробничий потенціал взаємопов'язаний з економічним потенціалом, «який є узагальнюючим показником, що характеризує розвиток продуктивних сил, у якому поєднані природні, виробничі, науково-технічні, соціально-політичні і культурні можливості суспільства» [15, с. 12]; «виробничий потенціал – це умова створення матеріальних благ» [15, с. 8]. Водночас у цій роботі стверджується, що «потенційні ресурси на практиці не збігаються з ресурсами, приведеними в дію» [1, с. 8].

Отже, бачимо, що сьогодні є різноспрямовані підходи до визначення та трактування термінів «потенціал» та «виробничий потенціал». Немає єдиного підходу, що, своєю чергою, не дає змоги дати чітке визначення ресурсного потенціалу підприємства.

У роботі [10] проведено комплексний аналіз існуючих трактувань поняття «потенціал підприємства», що дало змогу виокремити три кардинальних підходи до визначення потенціалу підприємства: ресурсний, соціально спрямований та результативний.

Як ми вже зазначали, одним із родоначальників ресурсного підходу є А.І. Анчишкін. Вчені, які також підтримували його думку, вважали, що «потенціал – це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів» [10, с. 114].

Наукові праці А.І. Анчишкіна запровадили термін «ресурсно-виробничий потенціал підприємства» та, можна сказати, «розкололи» наукову

спільноту на два суперечливі табори відносно трактування даної економічної категорії. Перша група науковців визначала ресурсно-виробничий потенціал «як сукупність ресурсів без обліку їх взаємозв'язків і участі в процесі проведення», друга – «як сукупність ресурсів, здатних упровадити певну кількість матеріальних благ» [10, с. 115].

Уважаємо, що далі слід визначити розуміння сутності категорії «ресурси», тому що без цього неможливо вийти на визначення ресурсного потенціалу підприємства.

Однак дане завдання є нелегким через ще більшу наявність різновекторних та іноді протилежних поглядів та теорій щодо визначення, класифікації та тлумачення ресурсів.

Однією з комплексних наукових робіт із цього напрямку є [17], в якій виділяється чотири групи авторів та основних тлумачень поняття «ресурси підприємства». Перша група науковців [2, с. 89], А.Б. Борисов [5, с. 381–382], Г.Л. Вознюк, А.Г. Загородній [8, с. 783], В.Г. Золотогоров, В. Коноплицький, С.О. Микитюк [13, с. 84] тощо) під поняттям «ресурси» розуміє запаси, цінності, можливості та їх джерела. Із погляду логіки дана точка зору, на нашу думку, є найбільш вірною та правильною. Однак усе ж вважаємо за доцільне навести думки інших авторів із цього приводу.

Науковці другої групи [11, с. 166–167] розглядають ресурси підприємства здебільшого в межах виробничої системи, тобто розуміють під ресурсами засоби виробництва, засоби праці та предмети праці.

Наступна група дослідників, головним з яких є С.В. Мочерний, поняття ресурси визначає як «основні елементи виробничого потенціалу, які має у розпорядженні система» [9, с. 463]. У цьому визначенні знову є, на нашу думку, плутанина, де поєднуються ресурси та виробничий потенціал. Це по-перше. По-друге, підприємство в певний момент часу може не мати у своєму розпорядженні певних ресурсів, однак це не означає, що їх не існує в природі та що вони не будуть доступні підприємству в майбутньому. До цієї групи слід віднести М.І. Беляєва, І.Г. Бережну та ін., які вважають, що «під ресурсами потрібно розуміти сукупність матеріальних, фінансових, енергетичних, технічних засобів та робочої сили» [14, с. 86]. Це більше підходить не до визначення ресурсів підприємства, а до їх класифікації.

І, нарешті, остання група науковців, що мають відмінне від інших розуміння сутності ресурсів (І.І. Бочкарьова, В.А. Биков та ін.), вважають, що «ресурси – це активи підприємства» [6, с. 223]. Дана точка зору в принципі є вірною, однак усе ж термін «активи» має більше бухгалтерську спрямованість та, відповідно, грошову вартість. Водночас низку ресурсів не завжди можливо оцінити

в грошовій формі, а тому даний підхід, на нашу думку, все ж не є абсолютно досконалим.

Таким чином, у нашій науковій роботі за основу приймаємо, що ресурси – це запаси, цінності, можливості та їх джерела, що є в наявності на підприємстві в певний момент часу та можуть бути залученими (мобілізованими) за потреби з подальшим ефективним та раціональним використанням відповідно до цілей діяльності підприємства.

Повертаючись до визначення економічної категорії «ресурсний потенціал», слід відзначити, що вона досліджена досить слабо. Однак серед порівняно невеликої кількості наукових робіт із даного напрямку виділяється своєю повнотою та комплексністю дисертація В.Ю. Горбоконь «Оптимізація використання ресурсного потенціалу автотранспортних підприємств» [7]. У цій роботі автор наводить низку визначень саме ресурсного потенціалу підприємства провідних світових та українських учених. Так, А.А. Томпсон, А. Дж. Стрікленд [18, с. 136] доводять, що «ресурсний потенціал компанії становлять її сукупні досвід та знання, інтелектуальний капітал, конкурентні можливості, унікальні навички, стратегічні активи, ринкові досягнення, що необхідні для успішної конкурентної боротьби. Успіх у цій боротьбі визначається також кількістю цих ресурсів та спроможністю компанії мобілізувати їх у потрібний момент».

Л.Ф. Бердникова визначає ресурсний потенціал підприємства як «характеристику наявності виробничих, фінансових та інноваційних ресурсів, які можуть бути активовані для ефективного функціонування в поточному періоді, а також резервів та можливостей щодо мобілізації цих ресурсів, які можна використати для забезпечення безперервної економічно вигідної роботи в перспективі» [4, с. 203].

О.А. Материнська та А.О. Ярова під ресурсним потенціалом розуміють «сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, включаючи здатність робітників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства» [12].

Саме ці визначення, на нашу думку, й відображають правильний та вірний підхід до трактування економічної категорії «ресурсний потенціал під-

приємства». Відмінність ресурсного від виробничого потенціалу з погляду залучення ресурсів, на нашу думку, є те, що виробничий потенціал, як відзначалося нами вище, використовує лише необхідні в даний момент часу ресурси, а ресурсний потенціал ураховує всі наявні та гіпотетично можливі до реального залучення ресурси, що надає можливості для прорахунку та оцінки перспектив розвитку підприємства в майбутньому. Водночас необґрунтоване нагромадження ресурсів без чіткого розуміння їх використання призводить до необґрунтованого нарощування ресурсного потенціалу та зниження ефективності діяльності підприємства.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи все викладене вище, можна сказати, що ресурсний потенціал слід розраховувати не як просту арифметичну суму наявних ресурсів, а як комплексну сукупність ресурсів, що будуть використовуватися комплексно на умовах взаємодоповнюваності та можливої взаємозамінності у процесі виробництва. Можна сказати, що ресурсний потенціал характеризує потенційну можливість застосування та споживання ресурсів у процесі господарської діяльності підприємства.

Водночас слід зауважити, що для кожного суб'єкта господарювання потенційна можливість застосування певного виду ресурсів є різною. Однією з причин цього є різна наявність певних ресурсів на даний момент (фінансових, кадрових тощо ресурсів). Тобто те, що для одного підприємства є легко досяжним у плані залучення певного виду ресурсу, для іншого є нереальним. Це й є однією з причин оцінки ресурсного потенціалу підприємства, що є подальшою метою наших досліджень.

Отже, як нами показано, питання щодо визначення сутності економічної категорії «ресурсний потенціал підприємства» є дискусійним. У результаті вивчення і систематизації різних наукових поглядів уважаємо, що за основу в нашій науковій роботі слід прийняти таке визначення ресурсного потенціалу підприємства: ресурсний потенціал підприємства – це сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, що є в наявності та які гіпотетично можливі до реального залучення, котрі використовуються та будуть використовуватися з метою досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства, підвищення його конкурентоспроможності та ефективності діяльності.

Список використаних джерел:

1. Авдеенко В.Н., Казанов В.А. Производственный потенциал промышленного предприятия. Москва : Экономика, 1998. 240 с.
2. Азрилиян А.Н. Большой бухгалтерский словарь. Москва : Институт новой экономики, 1999. 574 с.
3. Анчишкин А.И. Прогнозирование роста социалистической экономики. Москва, 1973. 218 с.
4. Бердникова Л.Ф. Ресурсный потенциал организации: понятие и структура. *Вектор науки ТГУ*. 2011. № 1. С. 201–203.
5. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. Москва : Книжный мир, 2001. 895 с.
6. Бочкарева И.И. Бухгалтерский учет. Москва : Проспект, 2004. 768 с.
7. Горбоконь В.Ю. Оптимізація використання ресурсного потенціалу автотранспортних підприємств : дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Мукачеве, 2018. 304 с.

8. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Київ : Знання, 2007. 1072 с.
9. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 1 / за ред. С.В. Мочерного. Львів : Світ, 2005. 616 с.
10. Коваленко М.А., Іванець О.О. Теоретичне обґрунтування сутності потенціалу підприємства. *Економічні інновації*. 2011. Вип. 45. С. 112–117.
11. Майданевич Ю.П. Визначення активів підприємства та їх класифікація *Вісник ЖІТІ*. 2002. № 20. С. 166–169.
12. Материнська О.А., Ярова А.О. Ресурсний потенціал підприємства: проблеми та шляхи його вирішення. URL : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=22031> (дата звернення: 18.11.2019).
13. Микитюк С.О. Витоки наукових основ ресурсного підходу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 2. С. 83–88. URL : http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/ppmb/texts/2010_2/10msabrh.pdf (дата звернення: 18.11.2019).
14. Организация производства и обслуживания на предприятиях общественного питания / И.Г. Бережной и др. Москва : Экономика, 1980. 296 с.
15. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О.К. Добикіна та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 208 с.
16. Потенціал підприємства: формування та використання : підручник / Н.В. Касьянова та ін. Донецьк : Цифрова типографія, 2012. 257 с.
17. Предеін А.М. Роль ресурсів у стратегічному управлінні підприємствами. *Бізнес Інформ*. 2012. № 9. С. 318–325.
18. Томпсон-мл. А.А., Стрикленд III А.Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / пер. с англ. ; 12-е изд. Москва : Вильямс, 2009. 928 с.

References:

1. Avdeenko V.N., Kazanov V.A. (1998) *Proizvodstvennyj potencial promyshlennogo predpriyatija*. [The production potential of an industrial enterprise]. Moscow: Ekonomyka. (in Russian)
2. Azriliyan A.N. (1999) *Bol'shoj buhgalterskij slovar'*. [Great accounting dictionary]. Moscow: Institut novej ekonomiki. (in Russian)
3. Anchishkin A.I. (1973) *Prognozirovanie rosta socialisticheskoy jekonomiki* [Forecasting the growth of a socialist economy]. Moscow. (in Russian)
4. Berdnikova L.F. (2011) Resursnyj potencial organizacii: ponjatie i struktura [The resource potential of the organization: concept and structure]. *Vektor nauki TGU*. [Vector of science of TGU] no. 1. pp. 201–203.
5. Borisov A.B. (2001) *Bol'shoj jekonomicheskij slovar'* [Great economic dictionary] Moscow: Knizhnyj mir. (in Russian)
6. Bochkareva I. I. (2004) *Buhgalterskij uchet* [Accounting]. Moscow: TK Velbi, Prospekt. (in Russian)
7. Gorbokon` V.Yu. (2018) *Opty`mizacija vy`kory`stannya resursnogo potencialu avtotransportny`x pidpry`yemstv*: [Optimization of utilization of the resource potential of motor transport enterprises] (PhD Dissertation). Mukachevo: Mukachevo State University of the Ministry of Education and Science of Ukraine.
8. Zagorodnij A.G., Voznyuk G.L. (2007) *Finansovo-ekonomichny`j slovny`k*. [Financial and Economic Dictionary.] Ky`yiv : Znannya. (in Ukrainian)
9. *Ekonomichny`j ency`klopedy`chny`j slovny`k*. (2005) [Economic Encyclopedic Dictionary] (U dvox tomah) vol. 1 / za red. S.V. Mochernogo. L`viv : Svit, (in Ukrainian)
10. Kovalenko M.A., Ivanecz` O.O. (2011) Teorety`chne obg`runtuvannya sutnosti potencialu pidpry`yemstva. [Theoretical substantiation of the essence of enterprise potential] *Ekonomichni innovaciyi* [Economic innovation]. no. 45. pp. 112–117.
11. Majdanevy`ch Yu. P. (2002) Vy`znachennya akty`viv pidpry`yemstva ta yix klasy`fikacija [Definition of assets of the enterprise and their classification] *Visny`k ZhITI*. no. 20. pp. 166 – 169.
12. Matery`ns`ka O.A., Yarova A.O. (2019) Resursny`j potencial pidpry`yemstva: problemy` ta shlyaxy` jogo vy`rishennya [Resource potential of the enterprise: problems and ways to solve it]. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=22031>. accessed: 18.11.2019.
13. My`ky`tyuk S.O. (2010) Vy`toky` naukovy`x osnov resursnogo pidxodu. [The origins of the scientific basis of the resource approach] *Pedagogika, psy`xologiya ta medy`ko-biologichni problemy` fizy`chnogo vy`xovannya i sportu*. [Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports] no. 2. pp. 83–88 [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu : http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/ppmb/texts/2010_2/10msabrh.pdf. accessed: 18.11.2019.
14. Berezhnoj I.G. i dr. (1980) *Organizacija proizvodstva i obsluzhivaniya na predpriyatijah obshhestvennogo pitaniya* [Organization of production and service at catering establishments] Moscow: Jekonomika. (in Russian)
15. Doby`kina O.K. ta in. (2007) Potencial pidpry`yemstva: formuvannya ta ocinka. [Enterprise potential: formation and evaluation] Kyiv : Centr uchbovoyo literatury`. (in Ukrainian)
16. Kas`yanova N.V. ta in. (2012) Potencial pidpry`yemstva: formuvannya ta vy`kory`stannya: pidruchny`k. [Enterprise potential: formation and use: textbook.] Donecz`k: Vy`d-vo Cy`frova ty`pografiya. (in Ukrainian)
17. Predyein A.M. (2012) *Rol` resursiv u strategichnomu upravlinni pidpry`yemstvamy`*. [The role of resources in strategic enterprise management.] *Biznesinform*. 2012. no. 9. pp. 318–325.
18. Tompson-ml. Artur. A., Stry`klend III A. Dzh. Strategy`chesky`j menedzhment: koncepcy`y` y` sy`tuacy`y` dlya analy`za: per. s angl. [Strategic management: concepts and situations for analysis]. Moscow : Y`zd. dom «Vy`l`yams. (in Russian)

Fertas Nadjib
Kryvyi Rih National University

DEFINITION OF THE ESSENCE OF THE ENTERPRISE RESOURCES POTENTIAL IN THE MODERN ECONOMIC CONDITIONS

The crisis situation of the Ukrainian economy, which is significantly reflected in the efficiency of conducting business activities of virtually all enterprises, requires a more careful approach to the use of resources available to economic entities or which can be attracted. Determination of resource potential is one of the main prerequisites for rational and efficient use of enterprise resources. Unfortunately, there are no clear and thorough approaches to defining directly the economic category of «resource potential» in Ukrainian and world science, there is confusion with production, economic potential and so on. All this makes it impossible to build a qualitative and effective system of assessment and management of the resource potential of the enterprise, and therefore reduces the chances of its effective development. According to the results of the study, we believe that the resource potential should be calculated not as a simple arithmetic sum of available resources, but as a complex set of resources that will be used in combination with the conditions of complementarity and possible interchangeability in the production process. It can be said that the resource potential characterizes the potential for the use and consumption of resources in the process of economic activity of the enterprise. At the same time, it should be noted that for each entity the potential for the use of a particular type of resource is different. One reason is the different availability of certain resources at the moment (financial, human resources, etc.). That is, what is easily achievable for one enterprise in terms of attracting a certain type of resource is unrealistic for another. This is one of the reasons for assessing the resource potential of the enterprise, which is a further goal of our scientific work. It is proved in the work that the resource potential of the enterprise is a set of material, intangible, labor, financial resources that are available and which are hypothetically possible for real attraction, which are used and will be used in order to achieve the current and strategic goals of the enterprise, increase its competitiveness and efficiency of activity.

Key words: resources, potential, enterprise, resource potential of the enterprise, production potential of the enterprise.

JEL classification: D20, D24.
